

Úvod

Filosofické smýšlení 18. století ve Francii a Anglii bylo zásadně zaměřeno na přírodní vědy. Francouzské osvícenství v duchu materialismu bylo ve své podstatě antihistorické, neboť chybně předpokládalo, že život jedince i celé společnosti lze vysvětlit z univerzálních zákonů. Proniknout do dějin v tomto případě znamená pátrat po podmínkách nějakého historického jednání. Myslitelé se domnívali, že když nastanou stejné podmínky, dojde k těm samým důsledkům. Z toho pak budou schopni „zavést věcnou síť funkčních závislostí, kauzálních vazeb...“¹ Aby takto stanovené zákony platily za všech okolností, musely z dějinné skutečnosti vyjmout prožitky lidí.

Teprve německá klasická filosofie konce 18. století a počátku 19. století povýšila dějiny na filozofický problém prvořadé důležitosti. Tématem této bakalářské práce je právě problematika dějin – přesněji Hegelovo pojetí dějin ve spise *Filosofie dějin*. Georg Wilhelm Friedrich Hegel je významný představitel německého idealismu, jehož hlavním přínosem je objev dějinnosti – svět není něčím absolutně neměnným, nýbrž je nekonečným dějstvím, plným napětí, protikladů a změn, v němž duch nalézá sám sebe. Touto myšlenkou ovlivnil Hegel v průběhu 19. století nejen filosofii, ale postupně i jednotlivé vědy – od historie až po biologii. Vedle proslulého a zároveň nejobtížnějšího pojednání *Fenomenologie ducha*, náleží *Filosofie dějin* mezi dvě jeho nejdůležitější díla.

Svou filosofii dějin vyložil nejprve velmi stručně a schematicky v *Encyklopedii*, později velmi podrobně s využitím množství historiografického materiálu v univerzitních přednáškách, které byly zveřejněny až posmrtně.

Práce je rozdělena celkem do čtyř hlavních částí, v nichž se pokusím shrnout a zhodnotit Hegelovu koncepci dějin. Má-li ale mít toto zkoumání smysl je nezbytné, abychom si v první řadě objasnily, co je to „*filosofie dějin*“ v Hegelově interpretaci tohoto pojmu. Hegel bral dějiny velmi vážně. V první části této práce (1.) se proto předně pokusím probrat způsoby podání dějin světa.

---

¹ PEŠKOVÁ, J. Role vědomí v dějinách. Praha: Lidové noviny, 1998, s. 23.

Hegel rozlišuje dějiny přírody a dějiny světa. Svět v sobě zahrnuje fyzickou i psychickou stránku přírody, přestože i fyzická příroda zasahuje do dějin světa např. přírodní katastrofy, ale to podstatné, co Hegela zajímá, jsou filosofické dějiny světa. Celkem existují tři druhy podání dějin – původní dějepis, reflektující dějepis a filosofický dějepis.

Druhý (2.), hlavní bod bakalářské práce, podrobně analyzuje Hegelův filosofický spis *Filosofie dějin*.

Ve třetím úseku (3.) se zabývám teorií konce dějin. Touto myšlenkou se kromě Hegela zabýval také americký spisovatel a filosof Francis Fukuyama ve svém díle *Konec dějin a poslední člověk*. Nastíním tedy, jak tuto tezi oba myslitelé pojímali.

V posledním, čtvrtém (4.) bodě, tedy v samotném závěru práce, uvedu nejznámější kritiku Hegelova idealistického systému dějin, kterou je kniha *Otevřená společnost a její nepřátelé 2* od rakouského filosofa Karla Raimunda Poppera.

1.Co je to filosofie dějin?

1.1. Způsoby pojednání dějin

Pokud chci objasnit, čím jsou dějiny pro Hegela, zdá se nezbytné ukázat veškeré způsoby podání dějin. Hegel rozlišuje celkem vzato tři druhy pojetí dějin: původní dějepis, reflektující dějepis a filosofický dějepis.

V prvním případě se jedná o takové dějepisce (Hegel uvádí jako př. Hérodota a Thúkýdida), kteří popisovaly skutky, události a společenské poměry, jejichž součástí byli. Přestože není možné, aby se jeden člověk účastnil všech historických událostí, původní dějepisci popisovali zprávy a vyprávění jiných, a více či méně tak dějiny spoluvytvářeli nebo přinejmenším spoluprožívali. Obsah takových dějin nemůže mít příliš velký rozsah, bytostnou látku tvoří to, co je přítomné v dějepisově okolí. Takový dějepisec nereflektuje dané události, snaží se pouze předat potomstvu obraz tak přesný, jak ho měl před sebou v nazírání či v názorném vyprávění.

Druhý způsob dějepisu nazývá Hegel reflektujícím. Jsou to dějiny, které se již nevztahují k času, v rámci ducha přesahují přítomnost. V tomto bodě lze rozlišit několik velmi rozdílných druhů reflektujícího dějepisu. Prvním z nich je to, co nazýváme psaním obecných dějin. Dějepis tohoto druhu, který chce vynechat dlouhé periody, si musí vypomáhat abstrakcemi, musí zkracovat. Pragmatické pojetí je druhým druhem reflektujícího dějepisu. I když pracujeme s minulostí a zabýváme se vzdáleným světem, pro našeho ducha se otevírá přítomnost, protože skrze různé události prostupuje to obecné a vnitřní – souvislost, a ta je jedna. Hegel zde vyzdvihuje morální reflexi a morální poučení, které se mělo z dějin získat, hned vzápětí však říká: „*jestliže nás dějiny opravdu něčemu naučily, tak tomu, že jsme se nikdy z dějin nepoučily.*”² Třetí způsob

---

² HEGEL, G. W. F. Filosofie dějin. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004, s. 10.

reflektujícího dějepisu je kritický. Hegel jej uvádí zejména proto, že je to způsob, jak se pojednávaly dějiny v Německu v jeho době. Dějepisci přistupují kriticky k dějinám a zkoumají pravdivost a věrohodnost daných historických fakt.

Tím se dostávám k třetímu druhu dějepisu, k dějepisu filosofickému. Hegel se domnívá, že předchozí dva druhy dějepisu nevyžadovaly dlouhé rozборы, jelikož jejich obsah byl zřejmý z jejich názvů. Ale dějepis filosofický je zapotřebí uvést na pravou míru.

1.2. Filosofie dějin

Zprvu si musíme objasnit, co znamená pojem „filosofie dějin“ v Hegelově interpretaci. Hegelův spis *Filosofie dějin* obsahuje velmi mnoho historických informací. Toto dílo bychom mohli považovat za jistý druh náčrtu světových dějin, jelikož nás Hegel provede nejdůležitějšími mezníky v dějinách, od raných civilizací Číny, Indie a Persie, přes antické Řecko k období římské nadvlády, poté sleduje cestu evropských dějin k osvícenství a vše vrcholí u Francouzské revoluce. Bezpochyby nebylo Hegelovým záměrem vypracovat holý přehled, jeho kniha je filosofickým dílem, poněvadž prostá historická fakta pokládá za „surový materiál“ filosofie dějin, za nějž je nutné proniknout.

Úkolem historika je popsat a zhodnotit jednotlivé události a zachytit tak podobu oné dějinné epochy, získat obraz národa. Historik musí uchopit to, co se fakticky stalo. Ze subjektivního hlediska může vynechat to, co považuje za bezvýznamné, „*avšak souvislosti, které postihuje, mají objektivní hodnotu.*“³ Čím méně se historie vzdaluje od daného, tím více je pravdivější. Samotné zjištění historického faktu je výsledek myšlenkového procesu.

Vývoj myšlení je to, co stojí v centru Hegelovy pozornosti. Myšlení nemůže nikdy ustát. Jím se odlišujeme od zvířat, ve všem co je lidské, tedy v pudech, počítku, poznání i ve vůli je přítomno myšlení Hegel sám řekl: „že

---

³ SINGER, P. Hegel. Praha: Argo, 1995, s. 19.

filosofie dějin „není nic jiného než myšlenkové uchopení dějin.“ ⁴Pomocí „myšlenkového uchopení“ se odhaluje smysl a význam světových dějin. Zde narážíme na fundamentální místo v Hegelově dějinné koncepci – dějiny jsou smysluplné. Oblast lidských dějin není změtí nesmyslných náhod, nýbrž mají svůj cíl. Přestože nejmodernější myšlení odmítá přijmout představu konečného cíle dějin, v hegelových dobách se nejedná o nic zvláštního. V rámci náboženského smýšlení mají lidské dějiny smysl jako předzvěst lepšího světa, který má přijít.

Existuje více možností jak interpretovat tvrzení, že dějiny jsou smysluplné. První varianta zní, že jakýsi Stvořitel realizuje skrze dějiny své cíle. Další způsob pojetí, ještě vzdálenější dnešnímu člověku, je, že samotný vesmír může mít vlastní cíle. Pokud se oprostíme od veškerých náboženských a mystických zahalení, lze dějiny se smyslem chápat tak, že *„reflexe naší minulosti nás uschopňuje postihnout směr, jímž se dějiny ubírají a určení, kterého nakonec dosáhnou.“*⁵

Jedním z ústředních témat, kterými se Hegel zabývá, je, že se lidské vlastnosti a potence vytváří v dějinách. Člověka chápe jako výtvar jeho vlastních dějin. *„Člověk již není bytost přírodní, nepřirozená, nýbrž své přírodní bytí překračuje.“*⁶ Teprve zde člověka vykládáme z něho samého, ze světa společnosti, ze světa lidských dějin. Bůh nepropůjčil člověku žádnou hodnotu, tu si musí člověk dát sám. Člověk není hotová bytost, musí se sám k sobě propracovat. *„Lidství není původní danost, původní jistota či prastav, je hodnotou, k níž se musí člověk protrpět prací dějin.“*⁷

Dějiny, spadající do sféry objektivního ducha, jsou pro Hegela dějinami politickými. Chápe je jako nutný, světovým duchem řízený proces vzniku rozumného státu. *„Dějiny jsou podle Hegela velkým příběhem o tom, jak se*

---

⁴ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. C. d., s. 13.

⁵ SINGER, P. *Hegel*. C. d., s. 19.

⁶ SOBOTKA, M. *Hegelova Fenomenologie*. In: HEGEL, G. W. F. *Fenomenologie ducha*. Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1960, s. 13.

⁷ Tamtéž, s. 14.

člověk internalizuje, jak je původně schopen vnějškově organizovat své soužití s jinými (bez nichž není schopen existovat) správním systémem s tvrdými příkazy a přísnými, ba krutými pravidly.”⁸ Individuální žití samo o sobě nemá žádný smysl, člověk získává hodnotu až ve svém začlenění pod nadosobní síly, především stát. „Dějinně významné státy jsou ty, jež vytvořily velmi charakteristické způsoby sjednocení života jedince s životem celku.”⁹ Světový duch využívá jednotlivce jako nástroj. Objektivní pokrok sice činí jednotlivci, zřídka však o svém podílu na dějinném pohybu vědí. Světodějné osobnosti nejsou světodějnými kvůli osobním vlastnostem, předvídavosti či inteligenci. Světový duch by si stěží vybral pro své účely jedince slabé a nevhodné. Velké historické osobnosti existují proto, „ že se v nich ztělesňuje historická nutnost, „duch doby“ ”¹⁰ Hegel říká: „ velkými lidmi jsou právě proto, že chtěli a provedli něco velkého, a to ne něco vymyšleného, domnělého, nýbrž správného a nutného.”¹¹ Hegel pohrdá těmi, co hledají cíl života ve štěstí jednotlivce. Světové dějiny nejsou půdou štěstí. Šťastná období v dějinách jsou jen prázdné listy, „neboť to jsou periody souladu, chybějícího protikladu.”¹² Pro Hegela jsou individua i celé národy pouze nutná stádia, kterými musí projít velký světodějný proces.

Abychom mohli vysvětlit dějiny, musíme nejprve odhalit vášně a génia lidí, tedy jejich plány - prozřetelnost. „...svět nepodléhá náhodě a vnějším, náhodným příčinám, nýbrž svět řídí prozřetelnost.”¹³ Hegel je přesvědčen, že bez vášní by se v dějinách neuskutečnilo nic velkého. Vášně lidí považují za něco špatného, nesprávného. Vášně je subjektivní, proto člověk do ní vkládá veškerou svou energii, své chtění. Projevují se v ní sobecké záměry, jsme ochotni jí obětovat vše ostatní. Vášně rozumí Hegel jakoukoliv činnost z partikulárních zájmů.

---

⁸ SOBOTKA, M. K Hegelově Filosofii dějin. In: HEGEL, G. W. F. Filosofie dějin. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004, s. 288.

⁹ Tamtéž, s. 299.

¹⁰ STÖRIG, H. J. Malé dějiny filozofie. C. d. , s. 336.

¹¹ HEGEL, G. W. F. Filosofie dějin. C. d. , s. 28.

¹² Tamtéž, s. 25.

¹³ Tamtéž, s. 16.

„Světové dějiny jsou výchovou od nespoutanosti přírodní vůle k obecně a k subjektivní svobodě.“¹⁴ Z toho vyplývá, že světové dějiny jsou pokrokem vědomí svobody. Orient považuje za svobodného jednoho, řecký a římský svět některé a „my však víme, že svobodní jsou všichni lidé o sobě, to znamená člověk jako člověk.“¹⁵ Posledním účelem ducha je vědomí svobody. S vědomím svobody je dáno rozčlenění světových dějin.

---

¹⁴ Tamtéž, s. 73.

¹⁵ Tamtéž, s. 20.

2. Hegelovo filosofické pojetí dějin

2.1. Práh dějin – Afrika

Na samém prahu světových dějin stojí Afrika. Tento světadíl je bez dějin a bez rozvoje, je ještě v úplném zajetí přírodního ducha. Hegel přirovnává Afriku k zemi „*dětského věku*“¹⁶, která zůstává mimo světlo uvědomělých dějin.

Uzavřenost černochoů je mimo jiné dána geografickou povahou země. Povodí Nilu, Egypt, byl určen k tomu, aby se stal samostatným, nezávislým kulturním centrem. Na jiných místech Afriky se táhnou nezalidněné bažinaté pásy, plné bujné vegetace, která je domovem dravým zvířatům a hadům. Jinde je země obklopená vysokými horami, neznámou vysočinou, za kterou se černoši jen zřídkakdy dostali.

Specifický charakter černochoů je odlišný od nás Evropanů. Jejich vědomí ještě nedospělo k nazírání objektivitu. Pojmy jako Bůh či zákon jsou jim cizí. Jejich niternost není plně rozvinuta. Afričan nedokáže od sebe – jako jednotlivce, něco jiného, absolutního, co by ho převyšovalo. „*Náboženství vzniká vědomím, že existuje něco vyššího než člověk.*“¹⁷ Afričané považovali za nejvyšší moc člověka. Již Hérodotos nazývá černochoy kouzelníky – v kouzelnictví neexistuje představa Boha nebo nějaké mravní víry. Přestože si uvědomují svou závislost na přírodních živlech např. na dešti, nepřivádí je to na myšlenku něčeho vyššího. To, co stojí nad nimi, si nepředstavují odlišně od sebe. Na vyšší „bytosť“ povýší kterýkoli předmět ve svém okolí, ať už je to zvíře či kámen. Tento předmět se označuje jak *fetiš*. Pokud fetiš nezařídí přívětivé podmínky, jednoduše se zničí a vybere se nový předmět, který bude reprezentovat to vyšší. Snaží se ovládat přírodní živly pomocí rozmanitých obřadů, které byly provázeny tancem, hlukem a křikem. Afričan používá čarodějnictví, tj. magie, aby na přírodu působil. „*Z toho, že člověk se klade jako to nejvyšší, vyplývá, že nemá úctu ani před sebou,*

---

¹⁶ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004, s. 66.

¹⁷ Tamtéž, s. 67.

neboť teprve vědomí nějaké vyšší bytosti se člověk dostává ke stanovisku, v němž získává opravdovou úctu.”¹⁸ Černoši nevědí o nesmrtelnosti duše a lidé jsou pro ně absolutně bezcenní. Tyranie není bezprávím. Dalším příkladem, jak málo si sebe váží, je povolené a značně rozšířené pojídání lidského masa. Evropanům v takovém počínání brání přirozený lidský instinkt, který černoši postrádají. Lidské maso chápou jako něco ryze smyslového. Afričané neznevažují až tak smrt, jako spíše život samotný. Charakteristickým rysem, který dokazuje toto Hegelovo tvrzení, je otroctví. Rodiče prodávají své děti a naopak, muži plodí co nejvíce dětí s tím cílem, aby měli co prodávat do otroctví.

Přejdeme-li ke státnímu zřízení, tak jakýkoliv státní útvar, zde nepřipadá v úvahu. V čele stojí pán – despota, který surovost poddaných spoutává násilím, ale zároveň i poddaní udržují svého vůdce na uzdě. Král má okolo sebe několik náčelníků, kteří tvoří poradní sbor, pokud chce vést válku, všichni musí souhlasit. Z toho vyplývá, že nemá absolutní moc. Kromě toho, když se vůdce znelíbí, černoši ho sesadí a zabijí.

Z těchto uvedených charakteristik je zřejmé, že černoši si není vědom své svobody. Tento stav není schopen žádného vývoje, je bez dějin, a jako takový nám přináší jediné ponaučení – „že totiž přírodní stav je stavem absolutního a naprostého bezpráví.”¹⁹

2.2. Orientální svět – Čína, Indie, Persie

Světadílem, který stojí na samém počátku dějin je Asie. Asií vstupujeme na skutečné jeviště světových dějin. V Asii vzešlo světlo ducha. Hegel přirovnává tento svět k dětskému věku dějin, od něhož se vše vyvíjí. Starověké orientální státy, zejména Čína a Indie, sice už patří do dějin, ale ustrnuly na nejnižším stupni vývoje, „protože tyto společnosti nejsou schopny dojít k úplné reflexi,

---

¹⁸ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. C. d., s. 68.

¹⁹ Tamtéž, s. 70.

k plnému vědomí sebe sama, své svobody.”²⁰ Proto je Hegel označuje za nehistorické dějiny. Tato nehistoričnost je dána tím, že není plně rozvinutá individualita jedince. Tam, kde je jedinec součástí státního orgánu, není dostatek prostoru pro rozvoj vlastní individuality. Chybí zde adekvátní reflexe, totiž schopnost racionálního myšlení. Takové myšlení může vzniknout teprve tam, kde člověk není součástí pospolitosti, teprve tehdy když tuto přináležitost zruší. „*Život v pospolitosti nahrazuje člověku život v přírodě.*”²¹ Hegel upozorňuje na to, že člověk se mimo jiné liší od zvířete tím, že je schopen uspokojovat své potřeby prostřednictvím druhých. V prvních společnostech je to nejvíce viditelné – v nich fungovala přímá společenská dělba práce, bez možnosti vytvořit si osobní život. Člověk je zde, podle Hegela, svobodný pouze v možnosti, nikoli ve skutečnosti.

O čínských dějinách se dovídáme skrze knihy²², které jsou velmi přesné – měli je na starost vysocí státní úředníci. Čínské státní zřízení je analogií rodiny. „*Číňané vědí, že příslušejí ke své rodině a že jsou zároveň syny státu.*”²³ Rodinné povinnosti a zákony jsou obecně platné a jsou chráněny zákonem. Hlavou rodiny je otec, stejně tak císař je centrem, kolem něhož se vše točí. Na císaři závisí blaho a prosperita země, pokud se císař chová tak jak má, nemůže být jinak než dobře, nebe musí seslat dobro. Císaři je prokazována nejvyšší úcta. Díky svému postavení je nucen vládnout osobně a musí znát veškeré zákony a záležitosti říše. Přesto má jeho vůle jen málo prostoru, vše se uskutečňuje podle dávných říšských zásad. Císař má pouze dohlížecí funkci. Na funkci císaře jsou děti velmi pečlivě připravovány již od útlého dětství – věnují se vědám a všemožně otužují tělo. Ostatním jdou příkladem, a proto se musí projevovat jako ti nejlepší. Moudrost vládce by se mohla porovnávat s moudrostí Šalamounovou. Kromě císaře v Číně neexistují žádné šlechtické stavy. Na chodu státu se podílí jen lidé

---

²⁰ MAJOR, L. – SOBOTKA, M. Kapitoly z dějin německé klasické filozofie 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 67.

²¹ Tamtéž, s. 67.

²² Např. Šu-king obsahuje dějiny, pojednává o vládě starých králů či Li-ki, která obsahuje zvyky a obřady. Tyto knihy tvoří základ dějin mravů, zákonů.

²³ HEGEL, G. W. F. Filosofie dějin. C. d. , s. 82.

vhodní, tedy ti nejnvdělanější. Proto Hegel uvádí, že v tomto smyslu je Čína vhodným vzorem, ideálem.

V Číně jsou si všichni poddaní rovni. „Člověk se ještě nevydělil zcela z přírody. Číňané neznali stavovské rozdíly, ale jen proto, že převládalo obecné vědomí ponížnosti...“²⁴ Subjektivita tu není rozvinuta. Číňané vykonávají velmi svědomitě veškeré úkoly, ne však z vlastní odpovědnosti, ale z respektu vůči vnějším příkazům. Stejně jako u Afričanů lze můžeme sledovat určité pohrdání životem, převládají tu tělesné tresty, pro Evropany by byl tělesný trest určitým zneuctěním, ne však pro Číňany, postrádají totiž podle Hegela „cit pro čest“²⁵. Není výjimkou i odebrání vlastního života, např. když se dostane nějakému Číňanovi urážky, vezme si život v naději, že se dostane potrestání těm, kteří se provinili. Co se týká úmyslného nebo nahodilého trestného činu, Číňané mezi nimi nerozlišují. Náhodu neuznávají. Mezi vlastnosti Číňanů patří urážlivost, pomstychtivost a amorálnost - podvádí, kde mohou, jsou schopni obelhat i svého nejlepšího přítele.

Náboženství je náboženstvím státním. Nejblíže vrcholu, nebi, je císař, nikoli individua. Díky nedostatku svéráznosti nitra jsou Číňané velmi pověřivý, před každou důležitou událostí se chodí radit k věštcům. Přestože čínské praktiky věštění se jeví jako náhodné, Číňané se jimi řídí.

„Mluví-li se o čínských vědách vystupuje do popředí jejich slavná pověst.“²⁶ Čínské vědy jsou velmi staré. Čínská filosofie stojí na principu rozumu, Tao – podstata z níž vše vychází. Poznání jejích forem se považuje za nejvyšší vědu. V ostatních vědách, jako je matematika, astronomie a fyzika zaostávají. Nepovažovali je za vědy jako takové, spíše za poznatky užitečné pro život. Přestože mnoho poznatků znali dříve než Evropané, např. knihtisk, neuměli je nijak využít. Je nemyslitelné, aby Číňané převzali některé poznatky od Evropanů, jelikož jsou velmi hrdým národem.

---

²⁴ SOBOTKA, M. K Hegelově Filosofii dějin. C. d. , s. 288.

²⁵ HEGEL, G. W. F. Filosofie dějin. C. d., s. 87.

²⁶ Tamtéž, s. 90.

Význačné pro čínský národ je „že, vše, co patří duchu, svobodná mravnost, moralita, cit, niterné náboženství, věda a vlastní umění, je mu vzdáleno.“²⁷

Indie stejně tak jako Čína je starý a ještě dnes existující útvar, který ustrnul ve svém vnitřním vývoji. Hegel za obecný princip indické povahy určil charakter „snícího ducha“.²⁸ Ve snu člověk o sobě přestává vědět jako o tomto určitém individuu, které se vymezuje vůči předmětům. Naopak v bdění stojí předměty proti já. Tyto předměty jsou to jiné oproti mně, díky rozvažování je poznáváme. Jedná se o systém vztahů, „v němž moje jednotlivost sama je článkem, a tím jednotlivostí související – to je sféra rozvažování.“²⁹ Ve snu však toto rozdělování neexistuje. Duch přestává být pro sebe proti jinému, není zde odlišování vnějšího a jednotlivého proti obecnému. Hegel zde hovoří o obecném panteismu. Pro Inda je Slunce, Měsíc, květina i zvíře Bohem. Z toho je patrné, že božskost je proměnlivá, nestálá a jako taková se jeví absurdní. Díky obecnému zbožštění všeho konečného se degraduje představa božského na něco nevýznamného. Podobně se tomu má i s indickým nazíráním světa – věci nejsou rozumově uspořádány, neexistuje jakákoliv souvislost příčiny a účinku. Člověk nemá pevný bod, kterého by se přidržel, a proto postrádá vlastní osobnost a svobodu.

I když se ve vědeckých výzkumech zjistilo, že Indie je výchozím bodem pro západ, např. sanskrit tvoří základ jiných evropských jazyků (latina, řečtina), tak pro Hegela z hlediska dějin nemá příliš velký význam. Rozšiřování indického je prehistorické, jelikož národy si to „převzaté“ přetvořily po svém, vtiskly tomu svého národního ducha.

Co se týče politického života Indů, můžeme vidět určitý pokrok oproti Číně. V Číně převládala rovnost všech lidí, a proto správa země byla ponechána císaři. V Indii vystupuje na povrch rozdílnost. Ta ovšem tkví pouze v rozdělení Indů do kast, stavů, které však ovládají celý politický i náboženský život. Rozdělení

---

²⁷ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. C. d., s. 93.

²⁸ Tamtéž, s. 94.

²⁹ Tamtéž, s. 94.

státních úkolů se odvíjí také z kast. Nejvýše stojí *brahmáni*, božská kasta. Druhý stav reprezentuje síla a udatnost. Síla je nutná k tomu, aby se v zemi udržel pořádek a aby se také země ubránila proti jiným celkům a státům. Tento stav je tedy stavem *kšatrijů*, válečníků a vládců. Třetí stav, má na starosti uspokojování potřeb, zahrnuje zemědělství a řemesla a obchod, o toto se stará kmen *vaišjů*. Posledním, konečným stavem je kasta *šúdrů*, jedná se o služebnou kastu, která má za úkol pracovat za určitou mzdu pro druhé. Poskytují ostatním služby. V Indii narážíme na takové specifikum, že člověk přísluší k určitému stavu rodem a nemůže na tom nic změnit, i kdyby jeho vůle byla sebevětší. Rozdělení do kast je však také důkazem života ve společnosti, jelikož jedna kasta předpokládá tu další. Každá kasta má také svá práva a povinnosti. Avšak lidskost vůbec a lidský cit tu neexistují. Hegel zde uvádí příklad, „*jestliže bychom řekli, že udatnost je ctnost, tak naproti tomu řeknou Indové, že je to ctnost kšatrijů.*”³⁰

Když přistoupíme k principu indického státu je zapotřebí říci, že se nedá hovořit o státě. Ve státě existuje princip svobody, a jelikož ten Indové postrádají, spíše je můžeme nazvat národem než státem. To, co by se dalo označit za politický život v Indii, je despotismus, bez jakéhokoliv princip, bez morálky, bez zákonů.

Čína i Indie jsou preddějinnými útvary a to v tom smyslu, že stále existují, ale ustrnuli ve vývoji. Teprve Persií vstupujeme do souvislosti dějin. „*Persané jsou prvním dějinným národem, Persie je první říší, která zašla.*”³¹ Persie zanikla v důsledku vývoje a převratu - to jsou principy dějinného vývoje. Teprve v Persii vychází světlo, které osvětluje jiné. Toto světlo patří světu vědomí. V perské říši vidíme vznešenou jednotu, která individua ovládá jen proto, aby je povzbudila stát se silnými pro sebe, rozvíjet svou osobnost. Individuum odlišuje samo sebe od obecná, a současně se s ním ztotožňuje. Lidé nejsou zařazeni do kast. Nad dělením stojí v Persii „*čistota světla, dobro, jemuž se všichni blíží stejným*

---

³⁰ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. C. d., s. 99.

³¹ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. C. d., s. 114.

způsobem a v něm se všichni mohou stát světci.”³² Světlo nedělá žádné rozdíly, svítí jak na spravedlivé tak nespravedlivé, na urozené i nerozené, všem naděluje stejné dobrodiní. Každý se podílí na principu a princip světla dává každému hodnotu pro sebe sama. Světlo má zároveň význam duchovna, je to podoba pravdy a dobra, vědění a chtění, i všech přírodních věcí. Pomocí světla může člověk volit. Světlo má i svůj protiklad - tmu. Duch, aby uchopil sebe sama, musí překonat tento dualismus. Hlavním cílem ducha je, aby „*subjektivita dospěla k nekonečnému bytí v sobě*”³³, aby překonala absolutní rozpor a dosáhla usmíření. Právě k tomu dochází v Persii, člověk se stává svobodným a vstupuje do vztahu s tím nejvyšším.

Co se týče vládního uspořádání je Persie spolkem národů, které ponechává volné. Zabrání tak krutosti a divokosti.

2.3. Řecký svět

Osou dějinného vývoje je, jak říká Hegel, zniterňování či zvnitřnění. „*Největší význam na této cestě mají tři epochy vývoje lidstva - vývoj, který proběhl v Řecku, vznik křesťanství a reformace.*”³⁴ Dějinný přechod k Řecku vzniká stykem perského a řeckého světa. Zde se poprvé setkáváme s historickým přechodem, tj. se zaniklou říší.

„*Antická polis je už mravní skutečností (Sittlichkeit), což je vzájemná jednota jedince a obce, jedince a zákona.*”³⁵ Jedinec už není slepě podřízený něčemu obecnému. V Řecku vzniká krásný, svobodný duch. Řekové se nezabývají otázkou, co je člověk, protože vědí, že člověk je něco jiného než příroda a že stojí podstatně výš než ona. Podle Hegela je dosaženo krásné rovnováhy mezi člověkem a přírodou. Řekové překonali počáteční nedůvěru k přírodě, jako k něčemu cizímu a přijali názor, že je jim příroda nakloněna.

---

³² Tamtéž, s. 115.

³³ Tamtéž, s. 114.

³⁴ SOBOTKA, M. K Hegelově Filosofii dějin. C. d., s. 290.

³⁵ MAJOR, L. – SOBOTKA, M. Kapitoly z dějin německé klasické filozofie 2. C. d., s.67.

Příroda ukazuje člověku svou podobnost. Řecká svoboda vzniká přetvořením lidské přírodnosti.

Pro svobodného ducha je vhodným státním zřízením jedině demokracie. Hlavním principem demokracie je mravnost. „*Mrav a zvyk jsou formou, v níž lidé chtějí a dělají to správné, je tato forma pevná a ještě v sobě nemá nepřítel bezprostřednosti, reflexi a subjektivitu vůle.*”³⁶ Řecký občan není schopen autonomního smýšlení, sám si neurčí cíl svého života, ale je schopen rozpoznat, že zákony a mravy se shodují s jeho vůlí. Avšak jejich svoboda byla „*jen nahodilým, pomíjivým a omezeným květem...byla zotročením lidského, humánního.*”³⁷ Řek pojem svobody ještě dostatečně neprohloubil, nedospěl k rovnosti všech lidí. Tato svoboda a harmonie měla určité meze. Vnější mezí je, že svobodní jsou jen někteří. Podmínkou této demokracie je otroctví. Niternost zde ještě není úplně rozvinutá, Řekové utíkají před rozhodnutím k věštbě nebo očekávají nějaké znamení, což je symbolem toho, že ještě nedospěl k subjektivní vůli, a tím k samostatnosti. Člověk zde není osobou, poněvadž svou vůli neurčuje on sám.

Proto je nejvýraznější osobností antiky Sókrates, který své jednání nečerpá z mravních zvyklostí, ale díky *daimonion*³⁸, se samostatně rozhoduje. Proti hodnotám a normám obce postavil vlastní reflexi. Vzniká nový jedinec, který se chce řídit vlastním kritickým smýšlením. Zároveň však tento princip subjektivní svobody v sobě zahrnuje zánik obce. Sókrates byl vinen tím, že překročil ducha své doby. „*Jeho vina je vinou světodějinné individuality, která je nositelkou vyššího duchovního principu.*”³⁹

2.3. Římský svět

---

³⁶ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. C. d., s. 164.

³⁷ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. C. d., s. 19.

³⁸ Sókratův vnitřní, božský, naléhavý hlas, který jej varuje před tím, co nemá činit. Někdy vybízel i k určitému jednání. Sókratova víra v *daimonion* byla jednou z příčin, proč byl obviněn ze zavádění nových božstev.

³⁹ MAJOR, L. – SOBOTKA, M. *Kapitoly z dějin německé klasické filozofie* 2. C. d., s. 68.

Základem řeckých městských států byla nereflexivní zvyková jednota, naproti tomu Hegel líčí Římskou říši jako vybudovanou svazkem různých národů, které nedrží pohromadě zvyková pouta. Tudíž je zapotřebí nejpřísnější kázeň, která je opřena o moc. Zdá se, že v této dějinné epoše dochází k určitému kroku zpět v dějinách, k návratu k despotickému orientálnímu modelu, jehož příkladem byla Persie. Dějiny se nikdy za žádných okolností nevrací zpět, ačkoli „*běh světových dějin není pouze hladkým a stálým postupem.*“⁴⁰ To, co vybuďovala předchozí etapa, se nikdy úplně neztratí. Proto je zapotřebí rozlišovat perský a římský princip. Idea individuality, která se zrodila v Řecku nezmizela. Římský stát spočívá na politické ústavě a systému zákonů. Individuální právo je základním pojmem. Další pohyb ducha tedy spočívá v tom, že se vytváří stát jako „*politická obecnost*“⁴¹, nezávislá na smýšlení svých občanů.

Řím uznává individuální svobodu, tato svoboda je však pouze formální záležitostí. Hegel ji nazývá „abstraktní svobodou jednotlivce“. Pravá svoboda, „konkrétní svoboda“ – tedy možnost rozvíjet různé ideje a způsoby života v Římě neexistuje. Hlavní rozdíl mezi Persií a Římem tkví v tom, že orientální despotismus uplatňoval absolutní moc, v Římě panuje trvalé napětí mezi mocí státu a ideálem individuality.

Jiný přínos římského císařství spatřuje Hegel v tom, že právní stav překonává sepětí ducha s přírodou. Dokud jedinec kladl svou bytostnou podstatu mimo sebe, tak si plně neuvědomoval tíhu života. Římský svět, tak jak jej popisuje Hegel, není šťastné místo. „*Hravý, spontánní a svobodný duch Řeků byl zlomen.*“⁴² Římský člověk uvědomující si nelehký úděl života hledá útočiště ve filosofii – stoicismu, skepticizmu a epikureismu. Společným základem oněch filosofii je tendence znevažovat reálný svět, tedy politickou moc, bohatství a světskou slávu. Místo toho se soustředí na ideál života, snaží se být lhostejní vůči

---

⁴⁰ SINGER, P. Hegel. Praha: Argo, 1995, s. 26.

⁴¹ MAJOR, L. – SOBOTKA, M. Kapitoly z dějin německé klasické filozofie 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 68.

⁴² SINGER, P. Hegel. C. d., s. 27.

nástrahám vnějšího světa. Člověk „*se protrpěl k poznání lidské přirozenosti*“⁴³, začíná si uvědomovat svou moc rozhodování.

Hegel usuzuje, že rozšíření těchto filosofických škol je výsledkem bezmoci člověka. Únik do filosofie shledává Hegel za negativní reakci, je třeba nalézt pozitivní řešení. Takové řešení nabízí křesťanství. Podle Hegela lidé žijí v přírodě stejně jako zvířata, avšak na rozdíl od nich je člověk také duchovní bytostí. Dokud si tuto skutečnost člověk neuvědomuje, hledá pomoc uvnitř přírodního světa. Výsledkem je již zmíněný útek do filosofie. Pokud však člověk dospěje k poznání vlastní duchovní stránky, hledá něco pozitivního, co přesahuje přírodní svět.

Pro Hegela je křesťanské náboženství zvláštní tím, že Ježíš Kristus byl zároveň člověkem i synem Božím. Lidé tak dostávají ponaučení, že jsou obrazem božím, *imago Dei*. Jako takoví v sobě obsahují nekonečnou hodnotu, jsou nositelem duchovního principu. Výsledkem je to, co Hegel nazývá „*náboženským vědomím*“ – vědomí, že domovem není člověku příroda, ale duchovní svět.

Takové uvědomění neproběhne náraz, ale postupně. Za prvé je nutné odstranit veškerá omezení svobody. Křesťanství bojuje proti otroctví, jelikož všichni lidé mají stejnou hodnotu. „*Každý jednotlivec je předmětem Boží milosti a božského konečného účelu, Bůh chce aby všichni lidé byli blaženi.*“⁴⁴ Dále přestávají lidé věřit věštbám, poněvadž ty jsou náhodné. A za třetí je zvyková morálka nahrazena ideálem lásky.

Křesťanství se prosazuje již v Římské říši a za císaře Konstantina se stává státním náboženstvím. Toto křesťanství označuje Hegel za úpadkové, jelikož pouze zakrývá zkažení struktury. Je zapotřebí nového národa, který by křesťanský princip přivedl k jeho konečnému určení. „*Germánský duch je duchem nového světa, jehož účelem je realizace absolutní pravdy jako*

---

⁴³ MAJOR, L. – SOBOTKA, M. Kapitoly z dějin německé klasické filozofie 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979, s. 68.

⁴⁴ Hegel, G. W. F. Filosofie dějin. C. d., s. 215.

nekonečného sebeurčení svobody, té svobody, která má za obsah svou absolutní formu.”⁴⁵

2.4. Germánský svět

Pod termínem germánský, germanisch, zahrnuje Hegel vlastní Německo, Skandinávii, Nizozemí a dokonce i Británii. Nezapomíná však ani na Francii. Důvodem proč vše zahrnuje do jedné periody je ten, že kromě reformace se od římských dob nestala žádná klíčová událost.

Dlouhé dějiny germánského světa dělí Hegel do tří období. První, nejranější období začíná pronikáním do římského impéria a uzavírá se před nástupem Karla Velikého.

Druhá epocha se rozprostírá od Karla Velikého po Karla V. v 1. pol. 16. století, zahrnuje vlastní středověk. Hegelovými slovy je středověk dlouhá, osudná a hrozná noc, noc jež končí renesancí, touto „jitřenkou, která ohlašuje poprvé po dlouhých bouřích příchod krásného a slavného dne.”⁴⁶ Reformace vyplynula ze zkaženosti církve, zkažená nebyla náhodou, nýbrž důsledkem toho, že s Božstvím zacházela nikoliv jako s duchovní věcí, ale vtělovala jej do materiálního světa. Krajním projevem této zkaženosti bylo svatokupectví – odpouštění hříchů za nejsvětější věc, peníze.

Třetí perioda představuje evropský novověk. Světodějný význam reformace je podle Hegela v tom, že konečně prosadila původní záměr katanství. Klíčovými slovy reformace, kterou zahájil mnich Luther, byly prostota a srdce. Luther prosazuje myšlenku, „že každá individuální lidská bytost může vstoupit v přímý duchovní vztah s Kristem ve svém srdci.”⁴⁷

Z hlediska historického vývoje nestačí jen boj proti staré církvi, ale hlavním úkolem reformace je poznat pravdu o své vlastní duchovní podstatě a

---

⁴⁵ Tamtéž, s. 221.

⁴⁶ Tamtéž, s. 228.

⁴⁷ SINGER, P. Hegel. C. d., s. 31.

dosáhnout vlastního spasení. Heslem reformace je, že člověk je ve své pravé podstatě určen k tomu, být svobodný. Každá svobodná bytost je schopná užít svých rozumových sil k posuzování pravdy a dobra. Všechny sociální instituce – právo, vlastnictví, vláda – musí být uvedeny v soulad s obecnými rozumovými pravidly.

V období osvícenství a Francouzské revoluce je zásadním principem myšlení. Myšlení je niternost jako čistá činnost ducha. Člověk nemůže být plně svobodný, když nemyslí. „*Rozum je substanciálním základem vědomí.*“⁴⁸ Duch dospěl na úroveň myšlení. Jelikož Bůh vše tvoří rozumně, nutně se tedy ve světě i v přírodě nachází rozum. Vše, co se zakládá na pověrách a dědičných výsadách musí být odstraněno.

Tímto se dostáváme k poslednímu stádiu dějin, k světu Hegela, k jeho dnům. Hegel nazývá tuto epochu „*nádherným východem slunce*“⁴⁹, poněvadž se vyjevilo poznání, že myšlenka má řídit duchovní skutečnost. Hegelův přehled světových dějin dospěl ke konci, svůj výklad uzavírá tím, že opakuje podstatu dějin, totiž že dějiny nejsou ničím jiným než rozvíjením ideálu svobody. Hegel tvrdí, že idea svobody byla naplněna. Je to skutečný vrchol dějin. Nebude docházet k žádnému omezování svobod, protože zavládne harmonie mezi potřebami státu a rozhodnutími jednotlivce.

Je zapotřebí říci, že Hegelův postoj k Francouzské revoluci, nebyl jednoznačný. Oceňoval revoluční ideu všeobecné svobody a práva, na druhé straně odmítal průběh revolučního boje.

---

⁴⁸ HEGEL, G. W. F. *Filosofie dějin*. C. d., s. 277.

⁴⁹ Tamtéž, s. 281.

3. Konec dějin?

Francis Fukuyama užívá výrazu dějin ve smyslu vztahujícím se k vývoji, který po staletí směřuje k moderním institucím, jako jsou demokracie a kapitalismus.

V období pádu komunismu v roce 1989 byl Fukuyama přesvědčen, že tento revoluční proces povede k modernitě světa. Očekával, že vývoj bude směřovat k liberální demokracii a tržnímu hospodářství – proto konec dějin. Poté co socialismus, monarchie, fašismus a jiné typy autoritativních režimů padly, neexistovala žádná oblast, která by se bránila procesu modernity.

Fukuyama přitom upozorňuje na to, že se tím plní Hegelova idea dějin jako dějin vedoucích k racionální formě společnosti a státu, z níž odvozoval závěr dějin. Přestiže po roce 1806 bylo ještě třeba vykonat určité úpravy např. zrušit otroctví, rozšířit volební právo, základní principy liberálního demokratického státu se už nedaly vylepšovat.

Hegel výslovně popírá rovnost vlastnictví jako možné perspektivy dalšího vývoje. Tvrzení, že spravedlnost vyžaduje, aby každý měl stejné vlastnictví, je falešné, podle Hegela je spravedlivé, aby každý měl nějaké vlastnictví. Rovnost majetku by byla stejně v dohledné době zrušena v důsledku náhody, píle, nadání.

Hegel netvrdí, že dějiny končí úplně. Empirické dějiny budou pokračovat dál, ale vývoj ducha dospěl k samému vrcholu. Byl utvořen nejrozumnější stát, člověk si je plně vědom své svobody, proto se již nic zásadního nestane.

Fukuyama tvrdí, že se nacházíme na konci dějin, protože existuje pouze jediný systém, který bude nadále ovládat světovou politiku, a tím je liberálně-demokratický systém. „*To neznamená, že svět je osvobozený od konfliktů, ani to neznamená zánik kultury.*”⁵⁰

Fukuyama vedle konce dějin vyzvedává ještě jednu Hegelovu tezi, a to sice tezi, že pokrok v dějinách je především pokrokem ve vědomí svobody.

---

⁵⁰ FUKUYAMA, F. Konec dějin a poslední člověk. Praha: Rybka Publishers, 2002, s. 9.

Fukuyama nicméně opomíjí vnitřní důvod konce dějin, který spočívá v tom, že niterná výchova člověka v dějinách je v nejpokročilejších zemích Evropy dokončena.

4. Závěr

Práce *Otevřená společnost a její nepřátelé II.*, jejímž autorem je Karl Raimund Popper, je nejznámější dílo obžaloby Hegela z etatismu. Popper kritizoval tzv. historismus, tj. nauku, dle níž mají lidské dějiny objektivní plán, vyjadřitelný obecně platnými historickými zákony, a že jeho poznání dává lidem do ruku klíč k budoucnosti. Dle Poppera je třeba odmítnout historizující filosofii, především Platónovu, Hegelovu a Marxovu, jednak nesplňují nároky vědecké teorie, jednak jsou základem totalitních společností.

Chápe-li se Hegelova filosofie státu jako etatismus ba „tribalismus“⁵¹, pak Popperovi uniká, že Hegelovi není stát hodnotou o sobě. Jednou z funkcí státu je jeho role v utváření lidské intersubjektivní. Člověk se nemůže vyvinout bez společnosti a vyvíjí se v něm v celých dějinách. To však neznamená, že člověk je jen produktem společnosti a dějin. Člověk je sebeuchopující pojem, zatímco příroda je jen slepý, nemyslicí pojem. Jde tedy o to, že člověk může dojít k plnosti svého bytí pouze prostřednictvím obce. To je Hegelovo mínění, je to ovšem něco zcela jiného než tribalismus či nacionalismus, z nichž obžalovává Popper Hegela.

---

⁵¹ POPPER, K. R. *Otevřená společnost a její nepřátelé II.* Praha: Oikumené, 1992, s. 30.

Bibliografie

Primární literatura

- 1)HEGEL, G. W. F. Filosofie dějin. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004. 302 s. ISBN 80-86559-19-X.
- 2)HEGEL, G. W. F. Úvod k dějinám filosofie. Praha: Rovnost, 1952. 68 s.
- 3)HEGEL, G. W. F. Fenomenologie ducha. Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1960. 521 s.

Sekundární literatura

- 4) SOBOTKA, M. K Hegelově Filosofii dějin. In: HEGEL, G. W. F. Filosofie dějin. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2004. 302 s. ISBN 80-86559-19-X.
- 5)MAJOR, L. – SOBOTKA, M. Kapitoly z dějin německé klasické filozofie II. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1979. 107 s.
- 6)PEŠKOVÁ, J. Role vědomí v dějinách. Praha: Lidové noviny, 1989. 146 s.
- 7)SINGER, P. Hegel. Praha: Argo, 1995. 117 s. ISBN 80-85794-46-2.
- 8)FUKUYAMA, F. Konec dějin a poslední člověk. Praha: Rybka Publishers, 2002. 380 s.
- 9)POPPER, K. R. Otevřená společnost a její nepřátelé II. Praha: Oikúmené, 1994. 386 s.
- 10) SOBOTKA, M. Hegelova Fenomenologie. In: HEGEL, G. W. F. Fenomenologie ducha. Praha: Nakladatelství Československé Akademie věd, 1960, 521 s.
- 11)STÖRIG, H. J. Malé dějiny filozofie. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 465 s. ISBN 978-80-7195-206-0.
- 12)BLECHA, I. et al. Filosofický slovník. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 463 s. ISBN 80-7182-064-4.

Příloha

Jakob Schlesinger (1831)

portrét G. W. F. Hegela v Berlíně

Hegel a Napoleon Bonaparte, Jena, 1806